

Bouwen op vertrouwen

Wijlen mijn vader riep me op zijn sterfbed bij zich. We hadden een lang en indringend gesprek. Hij hapte regelmatig naar adem, maar was nog helder van geest al waren zij ogen regelmatig troebel, waarschijnlijk omdat het gesprek hem emotioneel veel kracht kostte. Mijn vader was bij leven, naast een hele lieve, wijze en gulle man ook een vogelaar. Hij hield kleurrijke, tropische vogels in een volière, maar trok ook regelmatig de natuur in met zijn verrekijker om de gevederde vrienden in het wild te bespieden en vooral te beluisteren. Aan het zingen van ie-

dere vogel kon hij de soort herkennen. Ik heb de vogelliefde niet van hem geërfd. Voor mij zijn vogels allemaal vliegsijsjes. Hij vertelde mij een verhaal over twee roofvogels, ik meen dat het arenden waren, maar door het raspen en schuren van zijn stem kon ik niet goed opmaken welke roofvogel hij bedoelde. Het zouden ook buizerds geweest kunnen zijn. Het doet er eigenlijk niet zoveel toe. 'In mijn hoofd', zo zei hij zacht en schor, 'roepen, schreeuwen en vechten twee valken. Het zijn twee compleet verschillende naturen, zoals je dat bij mensen ook wel hebt. De een goed de ander slecht. De goede is gelukkig, bescheiden, hoopvol, liefdevol, hulpvaardig, aardig, gul, eerlijk, betrouwbaar, en heeft mededogen. Een mooie vogel, goed in de veren, scherpe ogen en met een helder geluid. De slechte is gemeen, boos, hebzuchtig, jaloers, arrogant, laf en mist ieder gevoel van empathie. Ook deze valk zit goed in de veren en heeft een goed, maar schel geluid. Deze valken...' zo ging mijn vader moeizaam verder met een stem die nu wel heel erg leek op die van Don Corleone, 'deze valken... krijzen en vechten ook in jou, Gijs. Ze zitten in ieders hoofd.' Hij zweeg en keek me aan, betekenisvol, dat wel, maar ik had toch nog een vraag: 'Pap, jij weet dat nu, welke arend of buizerd of valk wint op den duur?' Mijn vader keek me met vochtige ogen aan en antwoordde zacht: 'De roofvogel die je voedt'.

Een moderne beschaving wordt voor een deel gevoed door de overheid, de wetgever, het bestuur, de uitvoerende instanties en de vele ambtenaren. Ze vormen, samen met de burgers, de maatschappij. Goed of slecht en met vele gradaties daartussenin, van zeer kleurrijk tot onopvallend met een camouflerend kleurtje. Nederland heeft sinds lang wel een dik, warm verendek en een vetlaag van welvaart.

Bijna een jaar nu kennen we de Participatiewet (PW), die poogt mensen die aan de kant staan weer aan de maatschappij te laten deelnemen. Een nobel streven, zou ik zeggen, maar het wordt vaak nogal knullig uitgevoerd, waardoor er een averechts effect ontstaat. Op grond van deze wet krijgen deze mensen bijstand, zowel in materiele als in fysieke zin, ze ontvangen geld en hulp bij hun zoektocht.

De PW staat bol van de verplichtingen die opgelegd (kunnen) worden. Met deze wet in de hand stuurt de overheid veelal op basis van repressie, daar waar sturen op basis van vertrouwen en samenwerking volgens mij veel beter zou werken; bouwen op vertrouwen, hoorde ik ooit een wethouder zeggen.

De praktijk wordt door burgers die van de PW afhankelijk zijn, de 'cliënten', echter anders ervaren, zo is me intussen gebleken. Waar de uitkeringsgerechtigde maatwerk in het vooruitzicht wordt gesteld in de diverse op de PW gebaseerde regelingen, ervaart men dreiging met sancties, kortingen en maatregelen. Als sluitstuk van een gesprek tussen een bijstandsconsulent en de betrokken persoon wordt het besprokene vaak kracht bijgezet met een ondubbelzinnige dreiging. Als je bijvoorbeeld geen drie sollicitaties per week doet, wordt je uitkering stopgezet of krijg je een boete. Als je geen tegenprestatie levert, treft je hetzelfde lot. Doe je dit niet, zus of zo niet, dan pakken we je aan. De PW hangt aan elkaar van verplichtingen en dreigingen. Dat dit bijzonder contraproductief werkt hoeft geen betoog, lijkt me. Voor maatwerk is samenwerking nodig op basis van vertrouwen. Met de repressie wordt het tegendeel bereikt. De 'cliënt' gooit de kont tegen de krib, schiet in de stress en de verdediging of, wat meestal gebeurt, zwijgt en 'let op zijn saeck'. Een straf bovenop een straf, want zo wordt het hebben van een uitkering helaas ervaren, kan de uitkeringsgerechtigde niet gebruiken: hij belandt nog verder van de regen in de drup. Dat is niet in het belang van de samenleving, dunkt me en nog minder in het belang van de betreffende burger die zo snel mogelijk weer volwaardig deel wil nemen aan de samenleving, die een warm en geborgen nest wil. Iedereen, zo is mijn overtuiging, wil zichzelf verwezenlijken. Iedereen wil wat van zijn leven maken, zijn talenten ontwikkelen en ontplooien. Niemand is onwilling daaraan mee te werken. Niemand is intrinsiek lui. Lui is volgens mij een ander woord voor desinteresse. Desinteresse die voortkomt uit een maatschappij waar initiatief gesmoord wordt in bureaucratie, gebrek aan creativiteit, repressie, wantrouwen, gebrek aan perspectief en geld.

Ik roep gemeentes op te gaan experimenteren met de PW, te gaan bouwen op (wederzijds) vertrouwen. Er zijn mogelijkheden daartoe. De uitvoering van de PW kan ruimhartig, met daarbij een arendsoog op de hiervoor genoemde belangen. Daar is durf voor nodig en daar moet een intrinsieke gedrevenheid van de gemeente en zijn ambtenaren aan ten grondslag worden gelegd. Betrokkenheid op de burgers is er ongetwijfeld. Dien die. Haal het goede in de overheid, haar dienaren en de burger op. Herstel het vertrouwen, hetgeen niet makkelijk zal zijn gelet op het gezegde: vertrouwen komt te voet en gaat te paard. Niettemin zal het de moeite meer dan waard zijn, voor iedereen.

Door de Tweede Kamer is onlangs een motie aangenomen die oproept meer te experimenteren in het kader van de PW. Deze motie wil dat gemeenten kunnen experimenteren met een sociale(re) bijstand: minder regels, meer bijverdienen, gebaseerd op vertrouwen in plaats van repressie en met name teneinde op effectievere en efficiëntere wijze mensen uit de bijstand aan werk te helpen. Dat doel heiligt veel middelen, omdat de samenleving er beter en rechtvaardiger door wordt.

(Gemeentelijke) overheid welk wild vliegsijsje voedt u? Het goede of het slechte?

Gijs van Elk, voorzitter CRR